VIIKONVAIHDE

VIIKON VIERAS

Tuulihaukka

Jonakin päivänä kesäkuun vaihtuessa heinäkuuksi pihaan ajaa tavallinen auto, jolla on suksitelineellä alumiinitikkaat. Autosta purkautuu 1–2 miestä, jotka heilauttavat kättään ja alkavat kävellä peltoaukealla oleville ladoille. Jos pitempään seuraa, näkee heidän kiipeävän tikkaiden avulla tutkimaan tuulihaukan tekopesää ladon päädyssä.

Kyseiset kohteliaat herrat ovat valkeakoskelaisia ornitologeja, jotka ovat kymmeniä vuosia sitten rakentaneet tuulihaukan pesät ja tilastoivat pesintätuloksia. Muistini mukaan tuulihaukan tekopesät keksittiin jossain Etelä-Pohjanmaan latoalueilla.

Tämä keksintö askarruttaa. Missä ja milloin tuulihaukan pöntötys keksittiin?

Saamani tiedon mukaan esikuva on Hollannista. Kun Hollannista oli kaadettu viimeisetkin puut peltomaisemien keskeltä, rupesivat sikäläiset lintujen ystävät rakentamaan pylväitä, joiden päähän lyötiin lautalaatikoita. Linnut hyväksyivät ne.

Professori Erkki Korpimäki alkoi kokeilla Suomessa samaa. Ensin metsänreunoissa, mikä ei haukkoja miellyttänyt. Mutta kun pöntöt siirrettiin keskelle aukeita latojen päätyihin (hyville ruokamaille), alkoi pesintä kiinnostaa ja kanta kasvaa.

On vaikea uskoa, että tuulihaukkakin on joskus ollut katoamassa Suomen linnustosta. 1960-luvun alussa kasvinsuojelumyrkyt pyyhkäisivät tuulihaukkakannan lähes nollille. Syynä oli lähinnä viljansiemenen elohopeapeittaus. Elohopea kertyi myyrien kudoksiin ja rikastui myyriä syövien tuulihaukkojen elimistöön.

Lintu luokiteltiin vielä 1980-luvulla silmälläpidettäväksi, uhanlaiseksi. Siitä kanta on taas elpynyt kymmenkertaiseksi. Kiitos ladonpäätypesien. Kannan nousu ajoittuu 1990-luvulle.

Nyt tämä maamiehen ystävä on taas voimissaan Suomenmaassa. Se lekkuu kuin leija ilmameressä – Thorsten Renvallin runollinen ilmaus – tai sukeltaa okranpunaisena syöksynä kohti maata. Tuulihaukka on aurinkoisen suvimaiseman ”piste i:n päällä”. Kii-jaa, kii-jaa, kjähkjähkjäh.

Linnulla on kansankielessä muitakin nimiä: esimerkiksi poutahaukka, tornihaukka tai tuulenleputtaja.

Haukka on useimmilla eurooppalaisilla kielillä sama sana: haukka, havukka, hawk, höök, habicht. Veikkaanpa, että kyseessä on suomensukuinen perussana, ellei suorastaan jo jotain kielen esihistoriaa. Nimi kuvaa linnun hyökkäyksen viuhahtavaa onomatopetiikkaa sekä ruokailevan linnun avoinna olevaa kitaa.

Miksi luonnehdinta maamiehen ystävä? Miksi pesälaatikot hyväksytään ladon päätyyn ja miksi niitä tehdään itsekin? Kysymys on myyristä tai yleensä pienjyrsijöistä, jotka maanviljelijä kokee vahingollisiksi, koska ne kilpailevat viljasadosta. Tuulihaukka saattaa parhaana päivänä kantaa poikasilleen 15 myyrää tai enemmänkin. Mutta kelpaa linnulle samalla tavoin sisiliskot, pikkulinnut ja linnunpojat.

Tuulihaukka näkee erilaisen maiseman kuin ihminen – kuten linnut yleensäkin. Tuulihaukan tapauksessa lintu näkee myyrien ja muiden jyrsijöiden pissasta erottuvien ultraviolettisäteiden perusteella paikat, joissa näitä eläimiä oleskelee. Ylhäältä ilmasta katsoen pienikin liike erottuu.

Variksen vanhoihin risupesiin pesivän tuulihaukan vihollinen on puolestaan näätä, joka ei kuitenkaan keskellä peltoaukeita latojen päädyissä kiipeile. Minkistä en olisi varma. Se on linnunpoikien kuolema maalla, meressä ja ehkä ilmassakin?

Luulisi, että sama tuulihaukkapariskunta käyttäisi vuodesta toiseen samaa pesälaatikkoa. Tutkijat sanovat, että näin ei ole. Linnut vaihtuvat vuosittain. Tätä voi tulkita niin, että haukkoja kuolee suurin määrin muuttomatkoilla ja poikastuotanto korvaa hävikin.

JUHA KUISMA on kylien liiketoiminta-asiamies.

KANSAN SUUSTA

Elämä on osa jalkapalloa

Mistä on kysymys, kun puhutaan hyökkäyksestä, puolustuksesta, taktiikasta, ampumisesta ja keskityksestä? Tietenkin jalkapallosta.

Sotaisasta puheesta huolimatta jalkapallo on leikkiä oikeaan sotaan verrattuna. Ei toki aina: El Salvadorin ja Hondurasin välit kiristyivät 1969 jalkapallon MM-karsintojen jälkeen äärimmilleen. Seurasi neljä päivää kestänyt niin sanottu jalkapallosota, joka vaati 2 000 kuolonuhria.

Suomi ei ole jalkapallon suurvalta. Se näkyy kielessä siinä, että meillä on melko vähän jalkapalloon viittaavia kielikuvia. Mutta kyllä Suomestakin löytyy niitä, joilla on pallo hallussa.

Jalkapallossa peliväline saa kenkää. Samoin voi käydä pelaajalle, jos hän rikkoo räikeästi sääntöjä. Ruman tempun tekijä saatetaan potkaista ulos turnauksesta.

Näin kävi Uruguayn tärkeimmälle hyökkääjälle, joka erehtyi puraisemaan Italian puolustajaa alkulohkon pelissä. Uruguayn pelaaja sai pelikiellon ja seuraavassa pelissä hampaaton joukkue kärsi tappion.

Vaikka italialaiselle ”elämä on osa jalkapalloa”, pelivertauksia ei pidä laukoa joka tilanteessa.

Esimerkiksi poliitikon on syytä olla varovainen pallon kanssa. Jalkapallossa joku aina voittaa ja jonkun on hävittävä. Politiikka sen sijaan ei ole nollasummapeliä, jossa hyvä yhdelle merkitsee automaattisesti huonoa toiselle.

TOPI LINJAMA

MIKKO MAKKONEN

Perinnerakentamiseen erikoistunut Juha Ohisalo tervaamassa Komperon museon riihen kattoa.”Tervankeitto on mukavaa puuhaa, ja talkoilla kun työtä tekee, se tuntuu heti paljon mukavammalta”, Ohisalo toteaa.

Ulkomuseossa tuoksuu aina terva

Antti Mutanen huomasi yllättäen 26-vuotiaana olevansa maanviljelijä. Isän kuoleman jälkeen hän hoitaa sukutilan lisäksi museorakennuksia niin ahkerasti, että pelkkä tervan hajukin jo tympäisee.

LIPERI (MT)

”Ehkä se jonkinlaista velvollisuudentunnetta on ollut”, miettii haastattelupäivänä viideltä töihin herännyt isäntä, tutkija ja Komperon kotiseutuosaston puheenjohtaja **Antti Mutanen**.

Hän luotsaa synnyinkylänsä Komperon kotiseutuosastoa, kunnostaa vanhoja perinnerakennuksia ja viljelee peltoja tutkijan työnsä rinnalla.

Nuorempana Mutanen kuvitteli elelevänsä Siikakosken vanhan ruismyllyn viereen rakennetussa talossa, kuuntelevansa iltaisin kosken kohinaa ja pohtivansa päivisin metsäsektorin ajankohtaiskysymyksiä Joensuussa Metsäntutkimuslaitoksella.

Toisin kävi: miehen maailmaan tuli vaimo, lapsia, peltoja, niittyjä, lampaita, vanhoja rakennuksia ja ”museomafia”.

Isän kuoltua kymmenkunta vuotta sitten Antin piti pikkuveljensä ja äitinsä kanssa päättää, mitä tehdään isoukin aikoinaan hankkimille koskimiljöön perinnemaille ja -rakennuksille. Myös maatila on ollut suvun hallussa jo vuodesta 1869 lähtien.

Peltohehtaareita tilalla on joitakin kymmeniä, navettakin kelvollisessa kunnossa ja päärakennus henkii sukupolvien takaista historiaa.

Jokin Antin sisällä sanoi, ettei niistä voi noin vain luopua, vaikka päätös jäädä tilalliseksi tietää edelleen melkoista työmäärää.

”Eihän tätä yhden ihmisen tuloilla pyöritettäisi”, naurahtaa Mutanen kysymykseen, käykö hänen vaimonsakin muualla töissä.

Pauliina Karvinen työskentelee Itä-Suomen yliopistossa, mutta on innostunut myös lampaidenpidosta, jopa enemmän kuin isäntä itse.

Ukin jalanjäljillä

Niin koskialueella kuin maatilallakin suomenlampaat rouskuttavat maisemaa siistiksi.

Komperon ulkomuseo sijaitsee pienessä saaressa, joka oli aikoinaan muutamien talojen yhteinen veneranta. Jo yli 50 vuotta alue on palvellut museopihapiirinä, tarjonnut paikan kyläjuhlille ja edelleen käytössä olevalle savusaunalle.

Naapurissa, aivan Siikakosken kupeessa, sijaitsee Mutasen kunnostama ruismylly, jonka esineistöstä ja historiasta hän tuntuu tietävän melkoisesti.

Niin vuosiluvut kuin oikosulkumoottori ja pääkäyttöpyörä ovat Antti Mutaselle tuttuja juttuja, koska 96-vuotias ukki **Toivo Mutanen** on tarinat moneen kertaan kertonut ja tiedot pojanpoikansa päähän iskostanut.

”Ukkini oli museota perustamassa 1957. Silloin se oli muotia: koneellistuminen alkoi tiloilla ja vanhaa esineistöä lahjoitettiin oman kylän museolle”, Antti Mutanen selvittää.

Kesätöissä kahvilassa

Nuorena Antti rehki kesätöissä ruismyllyllä perheen pitämässä kahvilassa. Savusti kalaa ja juoksi asioilla niin tiuhaan, että pysyi hoikkana.

”Ne oli ihan hulluja aikoja. Me veljekset inhosimme kahvilaa, kun sitä piti pyörittää karjatilan rinnalla. Ja minun piti opiskeluaikana suorittaa harjoitteluja ja hakea myös oman alan töitä. Tuntui, että tekemistä oli liiaksi asti.”

Sanat sinetöivät sen, ettei Antti ainakaan lähiaikoina aio avata kosken partaalle kahvilaa, vaikka ruismyllyn miljöö olisi sellaiselle mitä otollisin.

”Ei ikinä enää”, hän puistelee päätään ja opastaa kesken haastattelun viinijärveläisen koululaisen **Jani Vepsäläisen** museon kesätyöläiseksi.

”Täällä on toimisto jääkaappeineen”, Mutanen availee aitan ovia ja juttelee:

”Meitä Komperon kotiseutuosaston ihmisiä nimitetään kylällä leikkisesti museomafiaksi. Se kuvastanee meitä aika hyvin, niin hyvässä kuin pahassakin.”

Niittyjä vaalitaan

Mutasen ja Karvisen perheessä on kaksi lasta: 6-vuotias esikoinen **Vilhelmiina** ja pian 5-vuotias **Akseli**.

”Lasten syntymän ja varsinkin sen jälkeen, kun esikoinen oli jo päistikkaa juossut koskeen, meidän piti muuttaa pois myllyn viereisestä talosta. Ei se ole mikään lapsiperheen paikka.”

Antin äiti muutti koskitaloon, ja nuoret alkoivat asua Sammallahden tilaa. Varoitteluista huolimatta Antti halusi kunnostaa pihapiiristä avautuvat vanhat laidunalueet perinnebiotooppimaiksi.

Vanha laidunalue oli tuolloin pahasti pusikoitunut, koska karjasta tilalla oli luovuttu 2000-luvun alussa.

”Lampaat ovat täällä nyt viidettä kesäänsä, ja jälki näkyy jo. Eläimiä on autettu perkaamalla vesakkoa ja kitkemällä nokkosia”, Mutanen harppoo vanhojen lehtipuiden ja mäntyjen joukossa katsomaan lammaskatrastaan.

Karjanpidon loputtua ja pihapeltojen vapauduttua ruokohelven viljelystä oli hänen mielestään aika ottaa jälleen lampaita Sammallahteen. Ne kun kuuluivat vahvasti tilan historiaan vielä 1930-luvulla, jolloin niitä ihan palkittiin maatalousnäyttelyissä.

”Avoimia laidunmaita oli aikoinaan lähes 33 hektaaria. Nyt olemme saaneet ennallistettua osan jopa biologien kiittämäksi kukkaniityksi vaarantuneine lajeineen.”

LIISA YLI-KETOLA

Komperon kotiseutuosaston puheenjohtaja Antti Mutanen ulkomuseoalueella, jota ylläpidetään talkoovoimin. Kesällä nuoria työllistetään museo-oppaiksi ja alueen ruohonleikkaajiksi.

Ennen vanhaan lapset olivat todella laihoja, kun tällaiseen reikätuoliin heitä mahtui pujottamaan.

PERINNEMILJÖÖ

Komperon ulkomuseo

Taipaleenjoen saaressa Liperin Siikakoskella, jossa vielä 1900-luvun alussa toimi teollisuusyhteisö sahoineen ja kehruu- ja kutomotehtaineen, sijaitsee Komperon ulkomuseo.

Alueelle perustettiin Liperin ensimmäiset myllyt, joista varhaisimmat maininnat ovat jo 1500-luvulta.

Sahan ja höyläämön toiminnan hiivuttua lähistöllä sijaitsevan Sammallahden tilan nykyisen isännän Antti Mutasen isoukki Ville Mutanen osti lankomiehensä kanssa koskialueen maat sekä tuotantolaitokset vuonna 1936.

Kehruu- ja kutomotehtaaseen rakennettu vehnämylly, saha ja höyläämö paloivat 17.11.1965.

Jäljelle jäänyt kunnostettu ruismylly sai tänä keväänä Talonpoikaiskulttuurisäätiöltä kunniakilven.

Museo syntyi 50- ja 60-lukujen taitteessa kyläläisten aloitteesta. Hirsirakennukset, aitat, savutupa, riihi sekä esineistö lahjoitettiin Komperon kotiseutuosastolle ja museotoimintaa pyöritetään talkoovoimin Liperi-Seuran alajaostona.

Ulkomuseoalue on avoinna yleisölle kesäisin torstaista sunnuntaihin kello 12–18 elokuun 10. päivään saakka. Savusaunaa voi tilata omaan käyttöön, samoin ruismyllyä voi tiedustella kesäjuhlien pitopaikaksi.

Museon osoite on Kontkalantie 33, Viinijärvi. www.komperon-museo.fi